

Karolina Nätterlund

Uppgift D

GSQ2H7 Gestaltad Livsmiljö 2020-2021, Högskolan Dalarna

Implementering av politik för gestaltad livsmiljö i Bergs kommun

Figur 1: Klövsjöfjäll (Destination Vemdalen, 2020)

Figur 2: Flygfoto över Hackås, (Norrman / Riksantikvarieämbetet, 1996)

Inledning	3
Metod	5
Undersökningsresultat.....	6
Intervju med Lena Kjellsson, ordförande för Berg och Härjedalens miljö- och byggnämnd	6
Intervju med Eli Larsdotter-Brynhildsvoll, stadsarkitekt och biträdande miljö- och byggchef i Bergs och Härjedalens kommuner	7
Översiktsplan	8
Litteratur	10
Diskussion	11
Slutsats.....	13
Referenser.....	14
Bilaga: Information som skickades till politiker inför intervju.....	16
Bilaga: Information som skickades till tjänsteperson inför intervju.....	18

Inledning

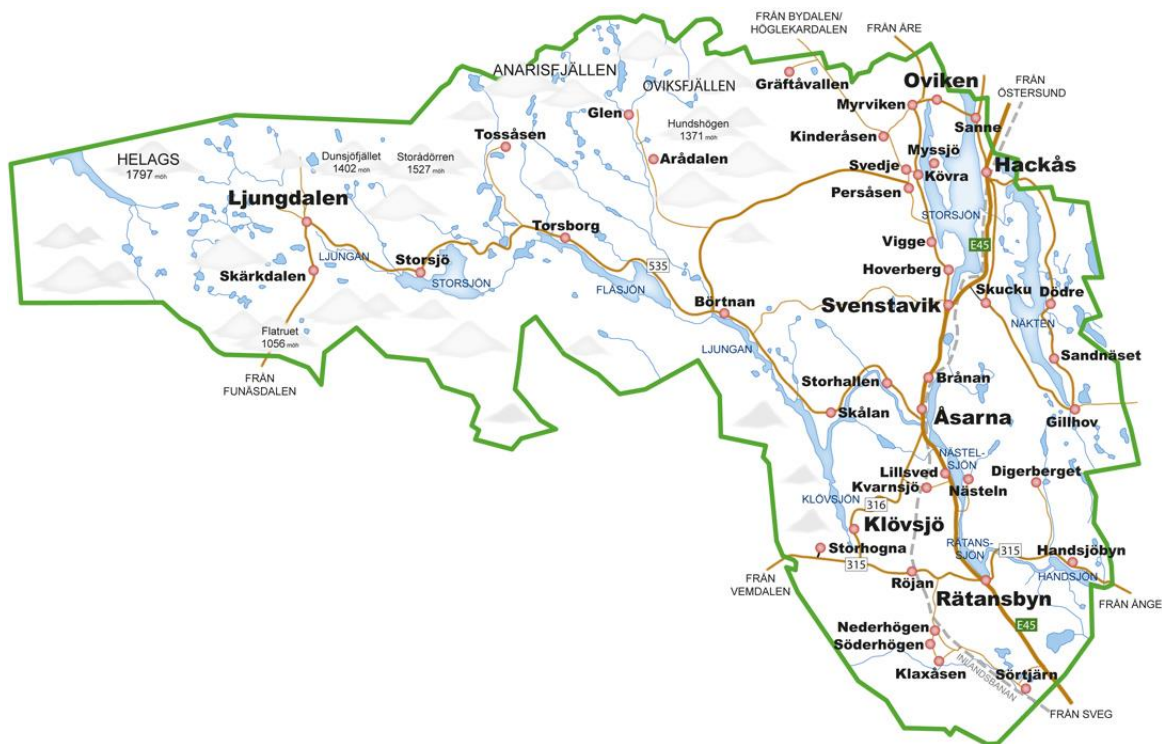
Vilka förutsättningar har en mindre och glest befolkad kommun att implementera politiken för gestaltad livsmiljö? Syftet med detta arbete är att undersöka denna frågeställning med utgångspunkt i organisationen för miljö- och byggfrågor i Bergs kommun.

Propositionen för gestaltad livsmiljö antogs 2018 och har som övergripande mål att “Arkitektur, form och design ska bidra till ett hållbart, jämlikt och mindre segregat samhälle med omsorgsfullt gestaltade livsmiljöer, där alla ges goda förutsättningar att påverka utvecklingen av den gemensamma miljön.”, vilket preciseras i delmålen

- hållbarhet och kvalitet inte underställs kortsiktiga ekonomiska överväganden
- kunskap om arkitektur, form och design utvecklas och sprids
- det offentliga agerar förebildligt
- estetiska, konstnärliga och kulturhistoriska värden tas till vara och utvecklas
- miljöer gestaltas för att vara tillgängliga för alla
- samarbete och samverkan utvecklas, inom landet och internationellt.

Målet och dess delpreciseringar är styrande för stat och vägledande för kommuner och regioner. (Boverket, 2021)

Bergs kommun är en av åtta kommuner i Jämtland Härjedalen. I Bergs kommun bor det, första kvartalet 2021, 7124 personer. Befolkningstätheten är 1,2 invånare per kvadratkilometer, vilket kan jämföras med befolkningstätheten i Sverige, som är 25,5 invånare per kvadratkilometer. (SCB, 2021) Hela 60 procent av befolkningen i Bergs kommun bor utanför tätort, vilket är högst andel i Sverige. Riksgenomsnittet är 13 procent. (SCB 2020) Kommunen är med andra ord glest befolkad och har en relativt stor geografisk spridning av befolkningen, och därmed även bebyggelsen.

Figur 3: Karta över Bergs kommun (Bergs kommun, 2020)

Bergs kommun ingår i samiskt förvaltningsområde och överlappar geografiskt med fyra samebyar; Tossåsen, Handölsdalen, Mittådalen och Njarke (vinterbete). Samiska rådet i Bergs kommun har som uppgift att vara delaktigt i alla frågor som berör samerna i kommunen samt att verka som styr- eller referensgrupp vad gäller fördelning av kommunens del av det förstärkta skyddet för minoritetsspråket samiska. (Bergs kommun, 2021)

Figur 4: Karta över samebyar (Sunesson, 2017). Bergs kommun ungefärligt markerad i gult av Karolina Nätterlund.

I Bergs kommun finns fjälldestinationer med bland annat skidanläggningar och fritidshusområden, såsom Klövsjö, Ljungdalen och Gräftåvallen. (Bergs kommun, 2020)

Det finns många riksintressen i Bergs kommun; rörligt friluftsliv och turism, friluftsliv, rennäring, obrutet fjäll, kulturmiljövård, Natura 2000, skyddade vattendrag, väg, vindbruk samt totalförsvar. Utöver detta anser Bergs kommun att Inlandsbanan bör klassas som riksintresse för kommunikationer. (Bergs kommun, 2018)

Fem områden i Bergs kommun bedöms som riksintresse för kulturmiljövården enligt 3 kap 6§ MB; Storsjöbygden, Klövsjö by med fäbodrar, Oviksfjällens fäbodrar, Kläppen i Ljungdalen - två kompletta gårdar i väglöst land samt Bartjan som är Tossåsens samebys sommarviste där man har kalvmärkning sommartid. (Bergs kommun, 2018)

Bergs kommun har, sedan 1 januari 2019, gemensam nämnd och tjänstemannaorganisation för miljö- och bygg med Härjedalens kommun. Miljö- och byggnämnden har sju ordinarie ledamöter, varav tre från Berg och fyra från Härjedalen. Ordförande är Lena Kjellsson (C) från Bergs kommun. Avdelningschefer för miljö- och byggavdelningen är Cilla Gauffin, miljö- och byggchef och Eli Larsdotter-Brynhildsvoll, stadsarkitekt och biträdande miljö- och byggchef. Bergs kommun tillämpar 1 %-regeln. (Bergs kommun, 2021)

Målet med undersökningen är att svara på frågorna:

Vilka förutsättningar finns för implementering av politiken för gestaltad livsmiljö i Bergs kommun? Organisation, kompetens, resurser, styrning.

Hur arbetar Bergs kommun med estetisk och konstnärlig kvalitet i den byggda miljön och i landskapet?

Hur arbetar Bergs kommun med det samiska perspektivet i gestaltningen av livsmiljöer?

Metod

Två personer har intervjuats i undersökningen. Intervjuerna var semistrukturerade, vilket innebär att de utgick från i förväg formulerade frågeställningar, men att samtalet tilläts ta andra riktningar utifrån följdfrågor och ny intressant information som framkom under intervjun. Intervjuerna gjordes genom videomöte som spelades in och tog 1 timma och 40 minuter respektive 1 timma. Informanterna fick frågor i förväg och efter intervjun fick de sammanställt material med möjlighet att kommentera detta.

Utifrån intervjuerna valdes två teman som utmärkte sig i komplexitet och som efterföljande undersökning inriktades mot. Dessa teman var exploatering i fjällnära miljö samt bebyggelse på jordbruksmark och i odlingslandskap. För att konkretisera undersökningen fokuserade jag på områdena Storhogna/Katrina (fjällnära miljö) samt Hackåsbygden (odlingslandskap), vilka det finns fördjupade översiktsplaner för. De frågeställningar som formulerats i arbetets syfte var fortsatt grunden för undersökningen.

Utifrån uppgiftens frågeställningar och det som framkom under intervjuerna gick jag sedan igenom översiktsplan, fördjupade översiktsplaner samt relevant litteratur.

Undersökningsresultat

Intervju med Lena Kjellsson, ordförande för Berg och Härjedalens miljö- och byggnämnd

Lena Kjellsson är en av två månadsarvoderade (30 respektive 20 procent) politiker i miljö- och byggnämnden. Hon upplever att miljö- och bygg är det politikområde som är minst partipolitiskt beroende. Detta tror hon bidrar till att det fungerar så bra att ha en gemensam nämnd, trots att kommunerna har olika politisk majoritet. Sammanslagningen har gjort tjänstemannaorganisationen mindre känslig och möjligheten att rekrytera och utveckla spetskompetens samt kapaciteten för eget planarbete har ökat.

Lena berättar att en del grundläggande arbete, som att hålla planer uppdaterade och att utöva tillsyn enligt plan- och bygglagen, kan vara svårt att prioritera i tillräcklig utsträckning. Följderna kan då bli att fler mindre beslut behöver fattas, byggprojekt hindras eller olovligt byggande.

Lagar, och tolkningen av lagar är, enligt Lena Kjellsson, inte alltid anpassade till förutsättningarna i glest befolkade mindre kommuner. Exempel är Strandskyddslagen samt tolkningen av samhällsintressen i tillämpningen av Miljöbalken. Lena menar att det kan vara ett lika stort intresse för Bergs kommun att en barnfamilj får möjlighet att bygga hus och bosätta sig i kommunen som en ny motorvägsfil kan vara för en kommun i Skåne. Ändå upplever Lena att det oftare ges tillstånd att använda jordbruksmark till det sistnämnda. Hon ställer den retoriska frågan om jordbruksmarken är mindre värd i Skåne än i Berg eller om Bergs kommuns samhällsintressen är mindre värda än Skånes. För att lösa knutar som dessa är det viktigt att ha en dialog mellan kommuner och på nationell nivå, menar Lena.

En styrka med att vara en liten kommun är korta kontaktvägar och starka nätverk. Samverkan mellan kommunen och andra aktörer är god och det finns ett engagerat pensionärs- och tillgänglighetsråd i kommunen. Bergs kommun har fått mycket positiv återkoppling på sina medborgardialoger.

Exploateringen av turismområden är snabb och för att exemplifiera konflikter som kan komma med detta berättar Lena om en exploatör som, med starkt stöd från kommunen, utvecklat många turismområden ville utöka med ett nytt tomtområde. Miljö- och byggavdelningen bedömde dock att detta område inte bör bebyggas med hänsyn till avrinning, höga naturvärden och att en flyttled för renar går genom området. Då sökte exploatören istället stöd hos kommunens näringslivsavdelning, vilket synliggjorde en intressekonflikt internt.

Lena beskriver länsarkitektfunktionen som en viktig resurs. De seminarier och samrådsmöten som Länsstyrelsen arrangerar är jättebra för att skapa samsyn och för att få kompetensutveckling. Det är väldigt värdefullt när ett fortbildningstillfälle ges i Östersund eller digitalt, inte minst av ekonomiska skäl. Bergs kommun har ingen egen kommunantikvarie, men anlitar ofta till Jamtli när det gäller förändringar i känsliga kulturmiljöer.

Kommunen har en samisk samordnare, som jobbar med hur kommunen ska leva upp till att vara en samisk förvaltningskommun. Det kan handla om att översätta texter, skapa ett samiskt äldreboende eller få in samiskt perspektiv i skolan. Det samiska samhället berörs ofta

i turismområdena i fjällen och vid vindkraftsetableringar. Även väg och järnväg påverkar mycket, då många renar dör i trafikolyckor. På det samiska äldreboendet i Åsarna finns samiska mönster, artefakter, böcker och en gång i veckan lagas samisk mat. Kunskap om samiska språket och samisk kultur är meriterande för alla tjänster inom Bergs kommun. Lena tycker att det vore bra om det fanns kompetens inom samiska frågor i fler delar av kommunen.

Lena betonar att det i många fall är andra delar av kommunen som arbetar med frågorna inom gestaltad livsmiljö. Tillväxtavdelningen jobbar med exempelvis bostadsfrågor och näringslivsutveckling, både kommunen och fastighetsbolaget har eget byggande och kommunens kulturchef arbetar aktivt med enprocentregeln. Angående enprocentregeln upplever Lena att den är viktig, men ibland svår att motivera när man som kommun måste vända på kronorna.

L. Kjellsson (personlig kommunikation, 31 mars 2021)

[Intervju med Eli Larsdotter-Brynhildsvoll, stadsarkitekt och biträdande miljö- och byggchef i Bergs och Härjedalens kommuner](#)

På miljö- och byggavdelningen finns bygglovshandläggare, byggnadsinspektörer, planingenjörer, planarkitekter, landskapsarkitekt, stadsarkitekt, miljövetare och lantmätare. Första juni utökas teamet med en ytterligare stadsarkitekt. Angående sammanslagningen av miljö och bygg på Bergs och Härjedalens kommuner säger Eli att omorganisation alltid påverkar väldigt mycket, men att hon märkt att det har gjort dem till en mer attraktiv arbetsgivare. Den har även varit en förutsättning för att klara av den kraftigt ökade ärendemängd, 57 % i Bergs kommun mellan 2019 och 2020. Eli upplever att den sammanslagna nämnden fungerar bra.

Tidigare jobbade kommunen med externa planförfattare som anlätades av exploatören. Nu har kommunen istället som mål att göra alla planer själva, vilket gör det lättare att arbeta proaktivt och utgå från det allmännas intresse. Eli tror att exploatörerna tycker att kommunen har blivit lite krångligare.

Det pågår ett arbete med att ta fram kulturmiljöplan för Bergs kommun. Inventeringar har gjorts av fäbodmiljöer, moderna och industriella miljöer från 60-talet och av samiska kulturmiljöer. Ett aktuellt exempel där kommunen anlitat expertis från Jamtli gäller en kulturhistoriskt värdefull byggnad i Hackås som ägarna önskar flytta med anledning av att den inte tas om hand där den nu står. Frågan blir hur mycket av värdet som är knutet till platsen den står på och att väga det mot risken för att den förblir oanvänd och förfaller.

Det blir ofta intressekonflikter i exempelvis fritidshusområden, där exploatören vill ha så många tomter som möjligt, medan kommunen kan se att det även behövs grönområden för dagvattenhantering, naturvärden och rekreation. Det enskilda ekonomiska intresset är ofta väldigt starkt och det kan vara svårt att hantera konflikterna som uppstår. Detaljplanearbetet handlar väldigt mycket om att hantera olika intressen och det är kommunens roll att bevaka det allmännas intressen och ha ett stort övergripande perspektiv.

Landskapet spelar stor roll i planeringen. För att bedöma hur byggnader ter sig i landskapet används till exempel fotomontage på husen i en större kontext. I en situationsplan kan det synas att det kommer krävas mycket utfyllnad för vissa hustyper och att det istället borde

byggas markanpassat. Det är viktigt att nya byggnader placeras så att de hamnar i relation till annat i landskapet, och inte "som en tärning utkastad på en åker". I vindbruksplaner görs även analyser av hur landskapet ter sig på avstånd.

Gestaltungsfrågorna bör, enligt Eli, hanteras i de fördjupade översiktsplanerna och i detaljplanerna. Kommunen är jättestor till ytan och att till exempel ha ett designprogram för hela kommunen riskerar att slå fel och leda till att bebyggda miljöer inte anpassas till lokala förutsättningar. Frågorna om gestaltning diskuteras och har diskuterats, men Eli upplever inte att det har påverkats av den nya politiken för gestaltad livsmiljö. Eli tycker att det var roligt att bli uppmärksam på de sex målen för gestaltad livsmiljö och tar med sig dem.

Den samiska kulturen innehåller bland annat språk, slöjd, historia, platser, berättelser om platser och renskötsel. Planläggningen berör i allra högsta grad det samiska samhället. Det är jätteviktigt att ha en samisk samordnare på kommunen som kan lyfta det samiska perspektivet. Generellt är kunskapen om den samiska kulturen låg i samhället. Eli ger ett exempel på en detaljplan där det samiska perspektivet varit avgörande då en exploatör fick angöra ett område från ett håll en hen från början önskat, för att det skulle fungera för rennäringen i området.

Angående synen på vad en omsorgsfullt gestaltad livsmiljö är i samisk kontra svensk kultur svarar Eli utifrån sig själv som same, att det är grundläggande i den samiska kulturen att inte lämna spår efter sig. Den gestaltade miljön präglas av detta och kulturhistoriskt finns inte så mycket lämningar och de som finns är ofta diskreta. I kontrast till detta har den svenska kulturen byggt på att och markera att "här har vi varit" och manifesteras kulturen i monument och stora ingrepp på platsen. Eli betonar även att all mark i kommunen är kulturmiljö, inte vildmark, som använts av människor under lång tid. Eli tror att en planering med det samiska perspektivet som grund skulle utgå mycket mer från landskapet.

Miljö- och byggavdelningen samarbetar ofta med Tillväxtavdelningen. Till exempel är det Tillväxtavdelningen som driver arbetet med centrumutveckling i Svenstavik. Inom kommunen finns det grupper som jobbar med olika frågor, till exempel bostadsfrågor, där mark och exploatering, tillväxt och miljö och bygg är med.

E. Larsdotter-Brynhildsvoll (personlig kommunikation, 21 april 2021)

Översiktsplan

Översiktsplanen för Bergs kommun antogs i juni 2018 är digital och interaktiv och består av två delar – temaflikar och webbkarta. I webbkartan finns, utöver översiktsplanen även underlag för densamma (Bergs kommun, 2018). Till Översiktsplanen finns ett tematisk tillägg för vindkraft och fördjupade översiktsplaner för Gräftåvallen, Hackåsbygden, Klövsjö by, Storhogna/Katrina, Storsjö och Ljungdalen, Svenstavik samt Åsarna (Bergs kommun, 2019).

Kommunen ställer sig positiv till ny bebyggelse i hela kommunen. I närheten av tätorter och i fjällområden förespråkas att ny bebyggelse ska anslutas till den befintliga bebyggelsen samt till befintlig infrastruktur. Tillkommande bebyggelse ska berika byarna och tätorterna och komplettera omgivande bebyggelse på ett tilltalande sätt, både genom innehåll och genom arkitektur. Om befintlig bebyggelse förändras och utvecklas ska hänsyn tas till landskapsbilden, byggnadens karaktär och omgivande bebyggelsemiljö. Ett annat strategiskt ställningstagande är att Bergs kommuns styrka är dess olikheter i varje by och plats. Utanför

tätorter kan i allmänhet förhandsbesked och bygglov beviljas utan föregående detaljpanelläggning. (Bergs kommun, 2018)

I översiktsplanens konsekvensbeskrivning bedöms exploatering i fjällmiljöerna medföra negativa konsekvenser på naturmiljöer, landskapsbild och rennäringen. Kommunens ställningstagande är att exploateringar och fritidshusbebyggelse ska samlas inom vissa zoner och därmed låta stora områden vara oexploaterade. Dialoger ska påbörjas i ett tidigt skede och bebyggelse och annan exploatering ska undvikas ovan trädgränsen samt i områden avsatta som riksintressen för rennäringen. Hänsyn ska även tas till att förändrat klimat kan medföra att nya renbetesområden kan behöva tas i anspråk. (Bergs kommun, 2018)

Besöksnäringen är en av de viktigaste bas- och tillväxtnäringarna i Bergs kommun och utvecklingen går snabbt. Storhogna/Katrina ingår i Destination Vemdalen, den tredje största destinationen i Sverige, och det byggs mycket i området. Med bakgrund mot detta prioriteras revidering av den fördjupade översiktsplanen i Storhogna/Katrina. (Bergs kommun, 2018) I nuvarande fördjupade översiktsplan beskrivs att småskalig låg bebyggelse med gleshet och fin naturkontakt, möjlighet att uppleva tystnad och orörd fjällnatur samt den landskapsbild som kalfjället och björskogszonen ger är estetiska värden som kännetecknar området Storhogna/Katrina. I områdets nordvästra del finns riksintresse för rennäringen och en lokal flyttled går genom en smalare passage i Sångbäcksfallsområdet. I den fördjupade översiktsplanen ska ny bebyggelse hållas nedanför granskogsgränsen och koncentreras till befintlig bebyggelse och till alpina anläggningar. Stråket för den lokala flyttleden behålls. Tillkommande bebyggelse ska utformas så att materialval, färgsättning och takbeklädnad harmoniserar med landskapet. Särskilda bestämmelser för vilka karaktärsdrag som husens utseende bör eftersträva införs i detaljplaner. (Bergs kommun, 2008)

I en marknadsanalys som utgör underlag för kommunens bostadsförsörjningsplan vill de yngre respondenterna helst bo i kommunens landsbygd, medan de äldre helst vill bo i centralorten Svenstaviks centrum (Ramboll, 2016). Undersökningen visar att många unga vill bo på mindre gårdar och bruka dem i mindre skala på deltid. Kommunen ställer sig positiv till sådan nyetablering av småskaligt jordbruk. Kommunens ställningstagande är att byggnation av bostäder kan tillåtas på jordbruksmark i lägen med närhet till väg samt gångavstånd till kollektivtrafik och skola. Möjligheten att bygga jordbruksmark riskerar dock att påverka jordbruket, det biologiska kulturarvet och landskapsbilden negativt. Vid exploateringsanspråk på jordbruksmark ska samråd ske med LRF i tidigt skede för att bedöma hur utveckling och byggnation kan ske med minsta skada. När de fördjupade översiktsplanerna för Hackås och Klövsjö antogs ingick byarna i landskapsskyddsområden. Skyddet har nu upphävts med motiveringen att den antagna fördjupade översiktsplanen förväntades ge tillräckligt skydd till landskapsbilden. Det är därför viktigt att planens intentioner efterföljs gällande lokalisering- och utformningsfrågor. I Hackås finns områden där kommunen ser utvecklingspotential för förtätning av bostäder. (Bergs kommun, 2018)

Vida utblickar över sjö skog och fjäll, öppet jordbrukslandskap med radbyar och 1800-talsgårdar på höjd- och sluttningslägen, välbevarat äldre vägnät och absidkyrkan med 1200-talsmålningar är estetiska värden som utmärker Hackåsbygden. I den fördjupade översiktsplanen för Hackåsbygden finns utpekade nya tomtplatser som fungerar i landskapet och i vissa fall till och med kompletterar och tydliggör historiska sammanhang. För till- och utbyggnad finns riktlinjen att skapa gårdsformer kring centrala tun. Planen innehåller även

riktlinjer för val av husformer och anger att volym, karaktärsdrag, proportioner, färg, material och takvinkel ska ha släktskap med den äldre bebyggelsen. Den naturliga höjdvariationen ska följas. (Bergs kommun, 2006)

Litteratur

Enligt en kartläggning av arbete med arkitekturpolicyer i Sveriges kommuner, som genomfördes av Sveriges Arkitekter 2019, har fler än hundra kommuner en arkitekturpolicy eller för avsikt att ta fram en sådan. Samtidigt anger 89 kommuner att de inte avser påbörja ett arbete med arkitekturpolicy. Bergs kommun är en av dessa. De vanligaste anledningarna till att inte ha en arkitekturpolicy är tidsbrist hos tjänstepersoner och att kommunens politiker har andra prioriteringar. I många av kommunerna finns det ett samband mellan dessa två. Även brist på arkitekturkompetens samt att kommunen inte ser något behov av en arkitekturpolicy är relativt vanliga anledningar. Brist på arkitekturkompetens och svårighet att rekrytera sådan är en begränsande faktor i arbetet med arkitekturfrågor enligt många mindre kommuner. De kommuner som angav att de inte såg något behov var ofta mindre kommuner med korta beslutsvägar och mindre arbetsgrupper, vilket förbättrar möjligheterna att diskutera och lösa arkitekturfrågor på ett smidigare sätt. Vissa kommuner angav att de hanterar kommunens gestaltungsarbete inom arbetet med översiktsplaner eller områdesspecifika gestaltungsprogram. I rapporten betonas att det på många håll pågår ett arbete med arkitekturfrågor, även om kommunen inte har en arkitekturpolicy. Bergs kommun lyfts som ett sådant exempel där 'gestaltungsfrågor i enskilda fall ofta diskuteras i Miljö- och byggnämnden med stöd av stadsarkitekten'. (Sveriges Arkitekter, 2019)

Byggnadsnämnden ska, enligt PBL 2 kap. 6 §, verka för en god byggnadsstruktur samt en god och estetiskt tilltalande stads- och landskapsmiljö. Vidare ska, enligt 2 kap. 3 §, planläggning ske med hänsyn till natur- och kulturvärden, miljö- och klimataspekter och främja en ändamålsenlig struktur och en estetiskt tilltalande utformning av bebyggelse, grönområden och kommunikationsleder. (PBL, 2010) Det är i huvudsak kommunens roll att se till det allmännas intresse. Frida Petersen, planarkitekt i Falu kommun, berättade dock i en föreläsning på Högskolan Dalarna att hon upplever att det är lätt för små kommuner att 'hamna i händerna på exploatörerna'. (Petersen, föreläsning 210219)

Bebyggelse och byggnadsverk ska, enligt PBL 2 kap. 6 §, utformas och placeras på den avsedda marken på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärden på platsen och intresset av en god helhetssamverkan. (PBL, 2010)

I Bygga varsamt – guide till övre Dalarnas byggnadskultur beskrivs bland annat vikten av att utgå från befintlig bebyggelse och landskapet vid ny- och ombyggnation (Jönnes et al., 2020). Adam Moll, en av guidens författare, berättar i en föreläsning på Högskolan Dalarna att den geografiska indelningen i guiden är gjord utifrån enheten socken, eftersom det inom en socken ofta finns gemensamma kulturella och estetiska element som går långt tillbaka i tiden. Han betonar att det är "viktigt, men ovanligt, att anpassa sig till lokala förutsättningar". (Moll, föreläsning 201112)

I föreläsningen Kulturella uppfattningar på Högskolan Dalarna berättar Marius Fiskevold om hur vår tolkning av landskap beror på kultur, information, historia, perspektiv, preferenser, intressen samt den relation vi har till landskapet. Han är även noga med att betona att i princip alla landskap är kulturlandskap. (Fiskevold, föreläsning 200828)

År 1996 beskriver Scott Campbell för första gången de konflikter som kan uppstå inom hållbarhetsbegreppet vid fysisk planering; utvecklingskonflikt mellan social och ekologisk hållbarhet, resurskonflikt mellan ekologisk och ekonomisk hållbarhet samt ägandekonflikt mellan ekonomisk och social hållbarhet. Campbell menar att den som arbetar med fysisk planering verkar i spänningen mellan de tre hållbarhetsaspekterna och att konfrontation med konflikterna är en förutsättning för att hållbar utveckling ska kunna nås. (Campbell, 1996)

Henrietta Palmer använder i en föreläsning på Högskolan Dalarna Campbells teori som ramverk och argumenterar för att vi, för att lösa lömska (wicked) problem, behöver organisationsformer som anammar kollaborativ styrning, ett experimenterande angreppssätt och en lyhördhet mot kontext. Hon beskriver vidare att vi behöver se konflikter som transformativa, vilket innebär att vi använder dem som utgångspunkt för att söka helt nya lösningar på systemnivå. (Palmer, föreläsning 210415)

Diskussion

Vilka förutsättningar finns för implementering av politiken för gestaltad livsmiljö i Bergs kommun?

Min bedömning är att förutsättningarna för att arbeta med gestaltad livsmiljö i Bergs kommun är relativt goda, att de förbättras och har gjort det de senaste åren. Sammanslagningen av organisationen för miljö och bygg i Bergs och Härjedalens kommuner har frigjort resurser för att arbeta mer proaktivt, strategiskt och specialiserat med gestaltungsfrågor och arbetet har blivit mindre sårbart för förändringar. Det är också tydligt att Berg som liten kommun ofta behöver prioritera och vara kreativ med sina resurser. Vilka strategiska dokument och processer som används och hur är noga övervägt. Detta stämmer även väl överens med slutsatserna som görs kring mindre kommuners strategiska arbete med arkitektur, som görs i Sveriges arkitekters kartläggning.

God samverkan och dialog är en nyckel till utvecklingen av väl gestaltade livsmiljöer och för att hantera de intressekonflikter som kan uppstå. Bergs kommuns arbete med dialog är dokumenterat framgångsrikt och kontaktvägarna för samverkan, både inom kommunen och med externa intressenter, beskrivs som goda. Att ha tillgång till expertkompetens inom kulturmiljö och kulturarv samt inom samiska frågor beskrivs som avgörande för att kunna fatta goda beslut gällande livsmiljön.

Med detta sagt framkommer det även att förutsättningar, lagar och tolkningen av lagar inte alltid upplevs vara anpassade till förutsättningarna i glest befolkade mindre inlandskommuner, som Berg. Detta gör att det ibland saknas resurser till grundläggande lagstyrt arbete och att resurser får läggas på att anpassa arbetet till och argumentera för kommunens behov och intressen. Det är viktigt att, på nationell nivå, vara medveten och föra en dialog om hur förutsättningarna för att implementera politiken för gestaltad livsmiljö varierar över landet och mellan olika kommuner.

Hur arbetar Bergs kommun med estetisk och konstnärlig kvalitet i den byggda miljön och i landskapet?

De verktyg som identifierats i undersökningen för arbete med estetisk och konstnärlig kvalitet är fördjupade översiktsplaner, detaljplaner, översiktsplanen (i viss mån), kulturmiljöplan (under utveckling) samt enprocentregeln. Arbetet görs till stor del av egen personal, men

även med hjälp av extern expertkompetens, framför allt inom kulturmiljö och kulturarv. Kommunen använder även skrivelser för riksintressen i ställningstaganden och argumentation för estetisk kvalitet. Utöver de verktyg som framkommit av undersökningen vet jag att även andra verktyg, såsom upphandling och satsningar på konst och kultur, används i andra delar av kommunens organisation.

Bergs kommuns övergripande estetiska strategi är att anpassa gestaltningen till varje bygd och plats. Därför hanteras gestaltningen framför allt i fördjupade översiktsplaner och i detaljplaner.

Hur arbetar Bergs kommun med det samiska perspektivet i gestaltningen av livsmiljöer?

De verktyg och resurser som identifierats i undersökningen för arbete med samiskt perspektiv är översiktsplanen och fördjupade översiktsplaner (framför allt rennäring), kulturmiljöplan (under utveckling), kommunens samiska samordnare, samiska rådet samt dialoger och samråd. Kommunen tar även stöd av riksintresset för rennäringen i ställningstaganden och argumentation. Båda informanterna betonar särskilt värdet av den samiska samordnaren.

I undersökningen av skriftligt material som berör gestaltad livsmiljö på Bergs kommun är det uteslutande rennärringsfrågor som lyfts ur ett samiskt perspektiv. Det är svårt för mig, som inte själv är same, att bedöma vad och hur, men jag tror att det skulle vara intressant att lyfta in fler samiska perspektiv i arbetet med gestaltad livsmiljö.

Intressekonflikter

I undersökningen har jag särskilt noterat intressekonflikter kopplade till de två temaområden som jag valde att fokusera på och hur de hanteras.

Vid exploatering i fjällnära miljö kan konflikter uppstå mellan två eller flera av följande intressen; enskilda ekonomiska intressen, tillväxtmål, reglerande ekosystemtjänster, naturvärden, rennäring, rekreation, friluftsliv, landskapsbild och produktion av förnyelsebar energi. Konflikter inom detta område hanteras genom tydlighet i planarbetet, intressentdialog i tidiga skeden och genom att ta stöd i riksintressen.

Vid byggande på jordbruksmark och i jordbrukslandskap kan konflikter uppstå mellan ett eller flera av följande intressen; landsbygdsutveckling, enskilda intressen, bostadsförsörjning, landskapsbild, biologiskt kulturarv och livsmedelsförsörjning. Konflikter inom detta område hanteras genom tydlighet i planarbetet och dialogmöten i byarna.

Enligt Campbells teori och Palmers erfarenhet är sättet som konflikter kopplade till komplexa utmaningar hanteras på avgörande. Görs detta på rätt sätt finns möjligheter till nya innovativa lösningar och hållbar systemomställning. Undersökningen som görs i detta arbete pekar på att Bergs kommun har styrkor inom samarbete, dialog och lyhördhet gentemot kontext. Skulle detta kompletteras med ett mer undersökande och experimenterande arbets sätt, bör det finnas stora möjligheter att hitta nya lösningar som möter intressekonflikter kopplade till fjällmiljö och odlingsmark på ett hållbart sätt.

Arbetets upplägg och avgränsningar

På grund av arbetets avgränsning i omfattning har jag prioriterat att intervjua personer som jobbar inom miljö- och bygg på Bergs kommun. Hade utrymme funnits hade jag gärna pratat med fler och då prioriterat intervjuer med samisk samordnare för att få fördjupning ur det

samiska perspektivet, kulturchef för att omfatta konstnärlig kvalitet samt personer på tillväxtavdelning och fastighetsbolag för att få med de verktyg som används i kommunens egna exploateringar.

Jag har valt att avgränsa arbetet från fördjupade frågor som rör transport och trafikplanering. Jag kan dock se att dessa frågor har oerhört stor påverkan på den gestaltade livsmiljön och i ett fortsatt arbete skulle det vara intressant att kolla mer på utveckling av gång- och cykelvägnätet, ambitionen att göra Inlandsbanan till riksintresse, Trafikverkets gestaltungsplan för centrala Åsarna samt länstransportplanen och andra processer som påverkar mobilitet och livsmiljö.

Slutsats

Målet med undersökningen var att svara på frågorna:

- Vilka förutsättningar finns för implementering av politiken för gestaltad livsmiljö i Bergs kommun? Organisation, kompetens, resurser, styrning.
- Hur arbetar Bergs kommun med estetisk och konstnärlig kvalitet i den byggda miljön och i landskapet?
- Hur arbetar Bergs kommun med det samiska perspektivet i gestaltningen av livsmiljöer?

Undersökningen har svarat på den första och på den sista frågan. På frågan om estetisk och konstnärlig kvalitet ger undersökningen svar på estetisk, men inte gett några utförliga svar angående arbetet med konstnärlig kvalitet.

De viktigaste resultaten från undersökningen är att:

- Mindre kommuner kan behöva ta till kreativa lösningar och prioritera hårt för att frigöra resurser för strategiskt arbete med gestaltad livsmiljö
- Förutsättningar och lagar upplevs inte alltid vara anpassade till mindre glest befolkade kommuners förutsättningar att arbeta med gestaltad livsmiljö
- Samverkan är både naturligt och avgörande i mindre kommuner
- Det finns många intressekonflikter kopplade till gestaltning av livsmiljöer i fjällnära miljö och i jordbrukslandskap
- Rennäringsperspektivet är tydligt i de strategiska dokument som berör gestaltad livsmiljö, men andra samiska perspektiv saknas

Referenser

Föreläsningar

Petersen, Frida, 2021, Vad är en detaljplan? (föreläsning 210219)

Moll, Adam, 2020, Bygga varsamt (föreläsning 201112)

Fiskevold, Marius, Kulturella uppfattningar (föreläsning 200828)

Palmer, Henrietta, 2021, Drivkrafter, osäkerheter och förändring: Perspektiv på hållbar stadsutveckling (föreläsning 210415)

Publikationer

Campbell, S. (1996). Green Cities, Growing Cities, Just Cities? Urban Planning and the Contradictions of Sustainable Development. *Journal of the American Planning Association* (Summer 1996).

Jönses, L., Moll, A., Ärnäck, K. (2020). Bygga varsamt – guide till övre Dalarnas byggnadskultur (2 uppl.). Falun: Dalarnas museum. ISBN: 9789187719271

Prop Regeringen. (2018). Politik för gestaltad livsmiljö (Prop. 2017/18:110 (pdf 915 kB) 201718110). Riksdagen tryckeriexpedition.

Rapporter

Bergs kommun (2006). *Översiktsplan för Hackåsbygden Bergs kommun*. Bergs kommun.

Bergs kommun (2008). *Översiktsplan Storhogna-Sångbäcken-Katrinaområdet*. Bergs kommun.

Ramboll (2016). *Bostadsförsörjningsplan Bergs kommun 2017-2021* (Dnr: 0307/14). Bergs kommun.

Sveriges Arkitekter (2019). *Kommuners arkitekturpolicyer – en kartläggning*. Sveriges Arkitekter.

Webb

Bergs kommun. (4 september 2019). *Fördjupade översiktsplaner*.

<https://www.berg.se/byggaboochmiljo/oversiktsplanochdetaljplaner/oversiktsplanering/fordjupadeoversiktsplaner>

Bergs kommun. (21 april 2021). *Kontakta miljö- och byggavdelningen*.

<https://www.berg.se/byggaboochmiljo/kontaktamiljoochbyggavdelningen>

Bergs kommun. (24 mars 2021). *Miljö- och byggnämnden*.

<https://www.berg.se/kommunochpolitik/omkommunen/organisation/politiskorganisation/miljoochbyggnamnden>

Bergs kommun. (24 mars 2021). *Miljö- och byggavdelningen*.

<https://www.berg.se/byggaboochmiljo/kontaktamiljoochbyggavdelningen>

Bergs kommun. (13 mars 2021). *Saemien raerie, samiska rådet*. <https://www.berg.se/kommunochpolitik/samisktforvaltningsomrade/saemienraeriesamiskaradet>

Bergs kommun. (25 november 2020). *Turistinformation*. <https://www.berg.se/upplevaochgora/turismattbesokaberg/turistinformation>

Bergs kommun. (juni 2018). *Översiktsplan*. <https://antagenoplan.berg.se/>

Boverket. (10 februari 2021). *Politik för gestaltad livsmiljö*. <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/arkitektur-och-gestaltad-livsmiljo/>

SCB. (2 september 2020). *Tätorter i Sverige*. <https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/miljo/tatorter-i-sverige/>

SCB. (21 april 2021). *Befolkningstäthet i Sverige*. <https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/manniskorna-i-sverige/befolkningstathet-i-sverige/>

Lagar

Plan- och bygglag. (PBL 2010:900)

Figurer

Figur 1: Från Destination Vemdalen (2020). Klövsjöfjäll [Foto]. <https://www.flickr.com/photos/destinationvemdalen/50036882268/>

Figur 2: Från Jan Norrman / Riksantikvarieämbetet (1996). Flygfoto över Hackås [Foto]. https://sv.wikipedia.org/wiki/Hack%C3%A5s#/media/Fil:Hack%C3%A5s_-_KMB_-_16000300024101.jpg

Figur 3: Från Bergs kommun (2020). *Bergs kommun* [Karta]. <https://www.berg.se/kommunochpolitik/omkommunen>

Figur 4: Från Sunesson, A. (2017). *Samebyar* [Illustrerad karta]. <http://www.samer.se/4331>

Bilaga: Information som skickades till politiker inför intervju

Inför mötet får du gärna kolla igenom de sex övergripande målen för politikområdet Gestaltad livsmiljö: <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/arkitektur-och-gestaltad-livsmiljo/gestaltad-livsmiljo/politik/>. Min tanke är att vi börjar med att prata brett om politikområdet och sedan smalnar ner till att prata mer specifikt om estetisk och konstnärlig kvalitet samt samiskt perspektiv. Jag tänker att det är en semistrukturerad intervju, så se frågorna som samtalsstöd.

Jag skulle gärna vilja spela in mötet, för att underlätta dokumentationen. Ingen annan än jag kommer att ta del av inspelningen. Går det bra?

Beskriv den roll du har som politiker i Bergs kommun.

Hur ser förutsättningarna ut för att arbeta med politikområdet Gestaltad livsmiljö?

Vilka av de sex övergripande målen berör er som kommun? På vilket sätt? Hur ser förutsättningarna ut för att arbeta med respektive mål?

Hur ser den politiska organisationen ut?

Hur ser kopplingen till tjänstemannaorganisationen ut?

Vilka dokument, processer och verktyg använder ni för att skapa omsorgsfullt gestaltade livsmiljöer? (planprocess, 1%-regeln mm)

Finns det någon strategi bakom vad som hanteras i översiktsplan, detaljplan respektive bygglov?

Vilket förhållningssätt har ni som nämnd till allmänna kontra enskilda intressen?

Varierar förutsättningarna för att arbeta med gestaltad livsmiljö geografiskt över kommunen?

Hur arbetar ni med befintlig bebyggelse?

Hur arbetar Bergs kommun specifikt med estetisk och konstnärlig kvalitet i den gestaltade livsmiljön?

Byggnadsnämnden ska verka för en god och estetiskt tilltalande stads- och landskapsmiljö (PBL) - Hur arbetar ni med detta?

Hur identifieras de estetiska och konstnärliga värdena? Och av vem?

Tas hänsyn till landskapet ur ett estetiskt perspektiv?

Händer det att estetiska och konstnärliga värden hamnar i konflikt med andra värden och intressen? Om så, kan du ge något exempel? Hur hanteras eventuella konflikter?

Vid ny-/ombyggnation, säkerställs det att en arkitektonisk idé finns?

Hur arbetar Bergs kommun specifikt med samiskt perspektiv i den gestaltade livsmiljön?

Hur märks det, i arbetet med gestaltad livsmiljö, att Bergs kommun är en del av Sápmi?

Hur förvaltas och utvecklas de samiska kulturvärden och kulturmiljöer som finns i Bergs kommun?

Är synen på en omsorgsfullt gestaltad livsmiljö densamma i det samiska samhället som i det svenska majoritetssamhället? Hur hanteras eventuella skillnader?

Är det något du tycker är viktigt att få med, men som jag inte har frågat om?

Bilaga: Information som skickades till tjänsteperson inför intervju

Inför mötet får du gärna kolla igenom de sex övergripande målen för politikområdet Gestaltad livsmiljö: <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/arkitektur-och-gestaltad-livsmiljo/gestaltad-livsmiljo/politik/>. Min tanke är att vi börjar med att prata brett om politikområdet och sedan smalnar ner till att prata mer specifikt om estetisk och konstnärlig kvalitet samt samiskt perspektiv. Jag tänker att det är en semistrukturerad intervju, så se frågorna som samtalsstöd.

Jag skulle gärna vilja spela in mötet, för att underlätta dokumentationen. Ingen annan än jag kommer att ta del av inspelningen. Går det bra?

Beskriv den roll du har som stadsarkitekt/biträdande Miljö- och byggchef i Bergs kommun.

Hur ser förutsättningarna ut för att arbeta med politikområdet Gestaltad livsmiljö?

Vilka av de sex övergripande målen berör er som kommun? På vilket sätt? Hur ser förutsättningarna ut för att arbeta med respektive mål?

Vilka dokument, processer och verktyg använder ni för att skapa omsorgsfullt gestaltade livsmiljöer? (planprocess, 1%-regeln mm)

Finns det någon strategi bakom vad som hanteras i översiktsplan, detaljplan respektive bygglov?

Vilket förhållningssätt har kommunen till allmänna kontra enskilda intressen?

Vilka involveras i planprocessen?

Varierar förutsättningarna för att arbeta med gestaltad livsmiljö geografiskt över kommunen?

Hur arbetar ni med befintlig bebyggelse?

Hur arbetar Bergs kommun specifikt med estetisk och konstnärlig kvalitet i den gestaltade livsmiljön?

Hur identifieras de estetiska och konstnärliga värdena? Och av vem?

Tas hänsyn till landskapet ur ett estetiskt perspektiv?

Händer det att estetiska och konstnärliga värden hamnar i konflikt med andra värden och intressen? Om så, kan du ge något exempel? Hur hanteras eventuella konflikter?

Vid ny-/ombyggnation, säkerställs det att en arkitektonisk idé finns?

Hur arbetar Bergs kommun specifikt med samiskt perspektiv i den gestaltade livsmiljön?

Hur märks det, i arbetet med gestaltad livsmiljö, att Bergs kommun är en del av Sápmi?

Hur förvaltas och utvecklas de samiska kulturvärden och kulturmiljöer som finns i Bergs kommun?

Är synen på en omsorgsfullt gestaltad livsmiljö densamma i det samiska samhället som i det svenska majoritetssamhället? Hur hanteras eventuella skillnader?

Är det något du tycker är viktigt att få med, men som jag inte har frågat om?